

बेल खेती

१. हावापानी

समुन्द्र सतहबाट ७००-१००० मिटर उचाईसम्म राम्रोसँग खेती गर्न सकिन्छ । विशेष गरेर शुष्क जलवायु उपयुक्त हुन्छ । यसले तुसारो पनि सहन सक्छ ।

२. प्रयोग

बेलको फल विभिन्न प्रकारका रोगहरुको लागि औषधीको रूपमा उपयोग गरिन्छ । यसको फलमा विभिन्न प्रकारका फाइटोकेमिकल्सहरु पाइन्छ । बेलको फलको गुदो (**Pulp**) मा अत्यधिक मात्रामा उर्जा, प्रोटीन, फाइबर विभिन्न प्रकारमा भिटामिन्स र खनिज पाइन्छ । जसले जिवन रक्षकको रूपमा काम गर्छ ।

३. माटो

राम्रो उत्पादन लिनको लागि दोमट माटो उपयुक्त हुन्छ । तर बंजर र खेर गएको जमिनमा पनि बेलको खेती गर्न सकिन्छ । उपयुक्त पि.एच. मा ६.५-७.५ हुन्छ ।

४. जातहरु

१. नरेन्द्र बेल-५ : यो भारतमा विकसित गरिएको जात हो । यसको उचाई मध्यम हुन्छ । वेर्ना रोपेको ४-५ वर्षपछि फल फल्न शुरु हुन्छ । फलको आकार लगभग गोलो र औषत तौल १.५ देखि २ किलोसम्म हुन्छ । प्रति बोट ५०-६० किलो उत्पादन हुन्छ ।

२. नरेन्द्र बेल-९ : यो जात पनि मध्यम उचाई भएको हुन्छ । तर फलको आकार भने नास्पातिको जस्तो लामो गोलो औषत तौल १.५ देखि २ किलो प्रतिफल हुन्छ । प्रति बोट उत्पादन ४५-५० किलो हुन्छ ।

५. प्रसारण विधि

बेलको प्रसारण सामान्यतया बीउद्वारा गरिन्छ। तर बेललाई वानस्पतिक प्रसारणद्वारा पनि लगाउन सकिन्छ। जराबाट निस्केका जरालाई हाँगालाई काण्डबाट जरा सहित अलग गरेर पनि सार्न सकिन्छ। यस बाहेक **Air-layers** र **Root cutting** बाट पनि प्रसारण गर्न सकिन्छ।

६. जमिनको तयारी र विरुवा रोप्ने विधि

(क)

पानी जम्न नदिने तरिकाले जग्गाको तयारी गर्नु पर्छ। बेलको विरुवा वर्षा प्रारम्भ हुने महिना असारमा सार्नु पर्छ।

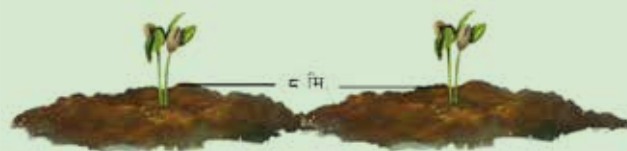
(ख)

खाडल भने वैशाख-जेठमा खन्नु पर्छ। खाल्टोको आकार ९० से.मी. X ९० से.मी. X ९० से.मी. हुनुपर्छ।

(ग)

खाडलमा २० केजी कम्पोस्ट मल र माथिल्लो भागको माटोले भरनु पर्दछ।

(घ)

लगाउने दूरी ८ X ८ मिटर राख्नु पर्ने हुन्छ।

७. मलखाद

यसको लागि मलखादको सिफारिस गरिएको छैन । तर राम्रो उत्पादन लिनको लागि १०-१५ किलो गोबरमल, ५० ग्राम नाइट्रोजन, २५ ग्राम फसफोरस र ५० ग्राम पोट्यास प्रति बोट प्रति वर्ष राख्नु पर्दछ । मलखाद वर्षमा २ पटक गरेर दिँदा राम्रो हुन्छ । एक पटक जेठ-असार र अर्को पटक माघ-फागनमा दिनु पर्दछ ।

८. सिंचाई

बेललाई त्यति धेरै पानीको आवश्यकता पर्दैन । तर राम्रो वृद्धि र विकासको लागि र राम्रो उत्पादनको लागि समय समयमा सिंचाई गर्नु पर्छ । तर पानी जम्न चाँहि दिनु हुदैन ।

९. भारपात र रोगकिरा नियन्त्रण

राम्रो वाली र उत्पादनको लागि जराबाट निस्कने सकर र नचहिने हाँगालाई हटाउनु पर्दछ । भारपात वर्षको अन्तिमा २ पटक उखेल्नु पर्दछ ।

यो वालीमा रोग र किराको आक्रमण निकै कम हुन्छ । तर लेमन वटर फ्लाई, लिफ मईनर तना सङ्ग (गामोसिस) को अबक्रमण हुन्छ ।

१०. फल टिप्ने समय र उत्पादन

फूल लागेको ८ महिनापछि बेलको फल परिपक्व अवस्थामा पुग्दछ । यो अवस्थामा फल गाढा हरियोबाट फिक्का हरियो हुन्छ, र गुद्धी हल्का पहेँलो बाट गाढा पहेँलोमा परिवर्तन हुन्छ । तर रुखमा नै राम्ररी पाक्न फूल लागेको ११-१२ महिनासम्म लाग्दछ । यसको उत्पादन हावापानी, जात, माटो र बोटको उमेरमा भर पर्दछ । तर १० वर्षको बोटबाट २०-२५ टन/हे. (१५० देखि २००/बोट) उत्पादन लिन सकिन्छ ।

११. वित्तीय विश्लेषण र बजार

नेपालमाबेलका उत्पादनहरु हालसम्म खासै बजारमा आउन सकेका छैनन । ठुलो परिमाणमा उत्पादन भइ नसकेको हुनाले यसको बजार भाउ निश्चित छैन । छिमेकी देशमा यसबाट विभिन्न किसिमका पेयपदार्थ र औषधी बजाउन मिसाइने कच्चा पदार्थमा उपयोग गरिएको छ । हामीले पनि बेलको ब्यवसायिकरण र औद्योगिकरण गर्न सक्नु पर्छ ।

हरियो वन कार्यक्रम

USAID
अमेरिकी जनताबाट

डब्लुडब्लुएफ नेपाल

पोष्ट बक्स नम्बर ७६६०, बालुवाटार, काठमाडौं, नेपाल

फोन: +९७७ १ ४४३८२०, फ्याक्स: +९७७ १ ४४३८४५८

इमेल: hariyobanprogram@wwfnepal.org, info@wwfnepal.org

वेभसाइट: wwfnepal.org/hariyobanprogram

“यो ब्रोसर अमेरिकी जनताद्वारा अमेरिकी विकास नियोग (युएसएड) को माध्यमबाट प्रदान गरिएको उदार सहयोगबाट सम्भव भएको हो । यसमा उल्लेखित विषयवस्तु लेखकको जिम्मेवारी हो र यसले युएसएड तथा अमेरिकी सरकारको धारणा प्रतिनिधित्व गरेको मानिने छैन ।”